

PRIVATIZACIJA IN VARSTVO OKOLJA

Fedor Černe*

UDK 504.06

Proces privatizacije se v javnosti obravnava predvsem s stališča ekonomskih, socialnih in političnih učinkov različnih modelov privatizacije. Med pomembnimi vidiki, ki dosedaj še niso bili obravnavani, je tudi okoljevarstvena razsežnost privatizacije. V prispevku opozarjam na pomen privatizacije v luči vzpostavljanja novih razmerij družbe do narave. V osnovnih črtah opisujem okoljevarstveno razsežnost privatizacije, prenos pravic in dolžnosti do okolja na nove lastnike ter nakazujem smeri obvladovanja možnih problemov. Ambicija prispevka je predvsem v tem, da opozorim na problem in s tem spodbudim njegovo ustrezno obravnavo in reševanje.

Okoljevarstvena razsežnost privatizacije

Družbena lastnina je pomembno vplivala na učinkovitost upravljanja z okoljem. Negativno je delovala vsaj na dveh ravneh. Prvič, zabrisala je odgovornost za onesnaževanje in tako onemogočila aktiviranje načela primarne odgovornosti onesnaževalca za odpravo vzrokov in posledic onesnaževanja. Drugič, skupaj s sistemom samoupravnega urejanja odnosov je utemeljila samo navidezno učinkovit sistem varstva okolja (3) in tudi tako prispevala k počasnim strukturnim spremembam proizvodnje in porabe (5). Kljub popularnosti sintagme »tistih-45-let« (4) — in iz nje izpeljanega razumevanja, da je vse minulo slabo — pa ne gre pozabiti na nekatere pozitivne okoljevarstvene učinke družbene lastnine (1). Tako je družbena lastnina imela pozitivni predznak tam, kjer je šlo za obvladovanje kompleksnih naravnih resursov, npr. gozdov, kjer je družba lahko uveljavila širši ekološki interes nad parcialnim privatnim.

Če razumemo krizo predvsem kot priložnost za spremembe (2), lahko odpremo nov pogled na privatizacijo. V njej lahko vidimo hkrati priložnost za preseganje slabosti preteklega časa in hkrati opozorilo, da z njo ne povzročimo novih problemov v okolju.

Sprememba pravic in dolžnosti v procesu privatizacije

Privatizacija pomeni — med drugim — prenos pravic in dolžnosti z enega lastnika — družbe — na niz subjektov. S stališča koncepta trajnega razvoja (6) je posebej pomembno, da se v procesu »lastninjenja« jasno izpostavi tudi prenos **dolžnosti do okolja** (1, str. 22). V tabeli 1 so prikazane pravice in dolžnosti v pogojih privatne lastnine kot osnovni vodnik

za razumevanje in obvladovanje okoljevarstvene razsežnosti privatizacije.

Osnovni okoljevarstveni problem privatizacije in možnost njegovega obvladovanja

Prenos lastništva iz družbe na posameznega lastnika lahko razumemo predvsem kot problem prenosa odgovornosti — tudi do okolja. Če prenos lastništva opravimo, kot da lastnine ne spremlja tudi odgovornost do okolja, bomo izgubili pomembno priložnost za korak naprej v zagotavljanju trajnega razvoja; namesto ukvarjanja s kvalitativnimi razsežnostmi razvoja bomo morali post festum reševati problem dejanske odgovornosti novih lastnikov. To pa bo bistveno težje kot v teku samega procesa lastninjenja.

Možnosti, da bi se tem problemom izognili, je več (1). V vsakem primeru mora biti obveznost onesnaževalcev ob prehodu lastnine na novega lastnika enakoparen predmet pogajanj. Stvar sporazuma

med državo oz. za to pooblaščenno agencijo ter novim lastnikom je lahko tudi oprostitev od davkov za določeno dobo, ki bo dovolj dolga, da bo možno doseči sklad z okoljevarstvenimi standardi. Med instrumenti, ki lahko bistveno prispevajo k reševanju opisanega problema, je tudi uvedba trgovanja z emisijskimi dovoljenji. Ob spodbudah pa bi morale biti na drugi strani določene tudi rigorozne kazni (vključno z zapornimi) v primerih neupoštovanja dogovorjenega.

Poseben problem v procesu privatizacije pa se odpira tam, kjer določena podjetja preidejo (začasno) v državno last. Tudi za te bi moral veljati enak okoljevarstveni režim kot za tista, ki so prešla v privatne roke. Drugače povedano — država ne sme dobiti odpustka, ko gre za odgovornost

1. Bochniarz, Z. in sod., 1991. Sustainable Development in Czechoslovakia. A Blueprint for Transformation. Hubert H. Humphrey Institute of Public Affairs, University of Minnesota.
2. Chiras, D. D., 1988. Environmental Science / A Framework for Decision Making. The Benjamin & Cummings Publishing Company, Inc.
3. Černe, F., 1988. Varstvo okolja in planiranje. Informativni bilten — Zavod SR Slovenije za družbeno planiranje, št. 9—10; str. 166—182.
4. Černe, F. in B. Radej, 1991. Konceptualni pomisleki k zakonu o varstvu okolja. Delo 25. 9. 1991 in 2. 10. 1991 — priloga »Znanje za razvoj«.
5. Janicke, M. in sod., 1989. Structural Change and Environmental Impact: Empirical Evidence on Thirty-one countries in East and West. Environmental Monitoring and Assessment št. 12; str. 99—114.
6. World Commission on Environment and Development 1987. Our Common Future (the Bruntland Report). Oxford University Press, Oxford and New York.

Tabela 1. Pravice in dolžnosti v procesu privatizacije.

	Pravice	Dolžnosti
	Pravica odločanja glede:	Odgovornost lastnika glede:
Zemlja	Lokacija podjetja Trgovanje z zemljišči Razvoj zemljišč Raba zemljišč	Skrb za okolje Krajinske vrednote Varnost zgradb
Kapital	Proizvodi, storitve Tehnologije Akumulacija kapitala	Učinkovita raba virov Minimiziranje eksternih učinkov: ● onesnaževanje okolja ● prezasičenost ● ogrožanje zdravja in varnosti
Delo	Kdo nastavlja, kdo odpušča Kvalifikacija za delo Stimulacija za delo	Zdravje in varnost delavcev Blaginja in socialna varnost delavcev Poštenost in pravica do enakih možnosti
Stranke	Svoboda vključevanja	Neškodljivost, kakovost proizvodov in uslug

Vir (1, str. 22)

* Mag., Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Trg francoske revolucije 7, Ljubljana.